

Sosyal Bilimler Tarihi ve Felsefesi,
Scott Gordon, çev. Ümit Tatlıcan ve Hasan Kösebalaban, İstanbul: Küre
Yayınları, 2015, 744 s.

Muammer İSKENDERÖĞLU*

Bilimlerin dallanıp budaklandığı, bilimler tasnifinin ve bilimler arası ilişkilerin bilim yapıldığı varsayılan kurumlarda kürsü sahibi insanlar tarafından dahi yeterince önemsenmediği, uzmanlaşmanın adeta insanları akademik körlüğe ittiği günümüzde, bütüncül bir bilimler tasnifine ve bu tasnifin temel kısımlarını oluşturan bilimler ile diğer bilimlerin ve bütünü ilişkisini gözler önüne serecek çalışmalara büyük ihtiyaç vardır. Scott Gordon'un *Sosyal Bilimler Tarihi ve Felsefesi* isimli çalışması bir bilimler tasnifi yapma-makla birlikte, günümüzün yaygın kabul görmüş tasnifini temel alarak sosyal bilimlerin temel disiplinlerini tarihi gelişimleri, felsefi arka planları ve doğa bilimleriyle ilişkileri bağlamında sunması açısından önemli bir boşluğu dolduran bir eser olarak karşımıza çıkmaktadır. On sekiz bölümden oluşan çalışma bir anlamda modern Avrupa sosyal bilimler tarihi olması nedeniyle, fen ve teknolojik üstünlüğüne ilaveten sosyal bilimlerdeki üstünlüğünün de Avrupa'nın dünya hakimiyetindeki rolünü anlamamıza katkı sağlayacaktır.

Gordon eserinin ilk bölümünde sosyallik ve sosyal bilim kavramlarını inceliyor. Hiç şüphesiz bu kavramların merkezinde insan olduğu için yazar, modern sosyal bilimlerin insana bakış açısından önceki dönem düşünürlerden ayrıldığı önemli bir noktaya dikkat çekiyor: "Modern sosyal bilimin önemli bir özelliği, insanı kesinlikle diğer hayvanlardan önemli ölçüde farklı bir hayvan türü olarak görmesi, ancak teolojide ima edildiği ve modern çağdan ve empirik bilimin gelişmesinden önceki düşünürlerin genellikle inandıkları gibi onu diğer hayvanlardan kategorik olarak ayırmamasıdır." (s. 20) 18. asrın ikinci yarısına kadar insan gruplarının dahi birbirlerinden biyolojik olarak farklı olduğuna inanan düşünürler için bu çok temel bir zihniyet değişimidir. Yazar'a göre, insanın sosyalliğini inceleyen sosyoloji, siyaset bilimi ve benzeri disiplinlerin konuları arasında büyük ölçüde örtüşme olması nedeniyle aralarındaki sınırlar çok keskin değildir. Ayrıca bu bilimleri anlamak için Rönesans sürecinde doğa bilimleri ile konuya başlamak gerekmektedir, çünkü bu süreç insanın sadece fizik dünyaya bakışını değil, kendine ve topluma bakışını da kökten değiştirmiştir. Gordon'un bu yaklaşımı

---

* Doç. Dr., Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Din Felsefesi Öğretim Üyesi
(muammeri@sakarya.edu.tr).

neden bütüncül bir bilim anlayışına sahip olmamız gerektiğini ve bütünü anlamadan bir parçayı asla anlayamayacağımızı çok açık bir şekilde ortaya koyuyor.

Yukarıda bahsettiğimiz bakış açısının bir yansıması olarak Gordon, eserin ikinci bölümünde bilim çağının doğuşunu inceliyor. Yazar'a göre, tarihçilerin talihsizce 'Rönesans' terimiyle kavramaya çalıştıkları 14. ve 15. asırlardaki sanatsal, kültürel, iktisadi, siyasal, edebi ve düşünsel köklü değişimler modern bilimin temelini oluşturmaları açısından incelenmesi gerekir ve bu bağlamda doğa bilimlerinin ortaya çıkışını anlamak sosyal bilimler tarihi açısından da merkezi öneme sahiptir. Yazar bilim çağının doğuşu tartışmasına Leonardo da Vinci ile başlayarak, aynı zamanda makine mühendisi, mucit ve matematikçi olan Leonardo'nun sanatı üzerinden yeni bilimin bakış açısını nasıl temsil ettiğini göstermeye çalışıyor. Yazar benzer şeyi Vesalius'un tıbbı ve Galileo'nun astronomisi üzerinden de göstermeye çalışıyor. Bunun ardından Gordon, genel bir düzeyde bu yeni bilim anlayışının temel özelliklerini ve içerimlerini ele alıp sosyal bilimler üzerindeki etkilerine işaret ediyor.

Gordon eserin üçüncü bölümünde sosyal bilimlerle doğa bilimleri arasındaki ilişkinin süregelen bir felsefi tartışma konusu olduğuna ve bunu çözüme kavuşturmanın zorluğuna vurgu yaptıktan sonra, sosyal bilimlerde 'yasalar' olarak adlandırılan önermeleri inceliyor. Bu bağlamda "nomolojik önermeler" başlığı altında salt empirik, analitik ve neden fikri içeren olmak üzere üç temel yasa türünü inceliyor. Ardından farklı organizasyon düzeylerinde bu yasaların nasıl işlediğine değinerek, sözü bu yasaların sosyal bilimler ve doğa bilimlerindeki işleyişine getiriyor. Bu bağlamda yazar sosyal bilimlerle doğa bilimleri arasındaki altı temel farka dikkat çekiyor. Bir örnek vermek gerekirse, nomolojik önermeler sadece büyük ölçüde tek biçimlilik sergileyen olgular hakkında geliştirilebilir. Gordon'a göre, bu ilke-den hareketle hiçbir toplumsal yasanın formüle edilemeyeceği sonucuna varmak yanlış olduğu gibi toplumsal yasaların doğa yasaları kadar kesin olduğunu ileri sürmek de mantıklı değildir.

Modern dönemin modern öncesi dönemden farklılaştığı birçok alanda gösterilebilir. Bu bağlamda Gordon dördüncü bölümde siyaset teorisi ve felsefesindeki farklılaşmayı ele alıyor. Ona göre, Batı siyaset düşüncesi Augustine'den başlayarak, birkaç istisna dışında, yaklaşık bin yıl süreyle teolojik bir yönelime sahipken, modern dönemle birlikte laik ve faydacı bir yaklaşım benimsemiştir ve bir bakıma Augustine öncesi dönemin yaklaşımına geri dönmüştür. Yazar bu bağlamda Avrupa siyasal düşüncesinde yeterince yer edinemeyen Venedik siyasal sistemini okuyucunun dikkatine sunuyor.

Yazılı bir anayasa metni olmayan, güçler dengesi temeline dayanan ve Amerikan anayasasının da ilham kaynağı olan Venedik siyasal sistemini Gordon, siyaset bilimindeki ilk temel inceleme olarak nitelediği dönemin siyaset felsefecisi Contarini'nin eseri *Mağistatlar ve Venedik Cumhuriyeti* üzerinden değerlendiriyor. Contarini'nin eseri Avrupa'nın birçok ülkesi gibi İngiltere'de de yaygın bir etkide bulunmuş ve onun gündeminde olmayan birçok felsefi sorun da daha sonra 17. asırda İngiliz filozofları tarafından tartışılmıştır. Siyasal yorumcuların Venedik gibi yazılı bir anayasası olmayan İngiltere'yi 18. asırda ideal bir yönetim sisteminin işleyen bir örneği olarak görmeleri, burada dikkat çekilmesi gereken bir husustur. Gordon bu sorunlarla ilgili tartışmaları klasik siyaset felsefesi literatürünü takip ederek özetliyor.

İnsanların fayda sağlamak amacıyla mevcut üretken kaynakları mal ve hizmet üretmek için nasıl kullandıklarının araştırılması olarak tanımlanabilecek sosyal bilim dalı olan iktisat, insanlık tarihi kadar eski olmakla beraber bu bilim dalı da modern dönemde köklü değişikliklere uğramıştır. Bu bilimin değişiminin tarihi Gordon'un eserinde beşinci bölümden başlayarak birçok bölümün konusunu oluşturmaktadır. Her ne kadar yaygın kabulde iktisat biliminin kurucusu olarak Adam Smith görülse de yazara göre, Fransız kralı XV. Louis'in saraya davet edip imkân sunduğu ve kendilerine 'Fizyokratlar' denilen grup bu konuda onu incelemektedir. Her şeyin siyasi yasalarla düzenlendiği bir çağda, siyasi erkin hizmetinde çalışmalarına rağmen, Fizyokratlar ekonominin, siyasilerin düzenlemelerinden farklı doğal yasalarının olduğunu göstermeleri açısından modern bilim anlayışıyla uyumlu bir yaklaşım sergilemişlerdir ve sosyal bilimler açısından önemli olan onların başarılı olup olmadıkları değil, bu yaklaşım tarzlarıdır. Fizyokratların başlattığı bu iktisadi model inşa etme fikri, Gordon tarafından daha genel bir bağlamda altıncı bölümde ele alınıyor ve iktisat örneği üzerinden sosyal bilimlerde modelleştirme metodolojisine dair bir inceleme sunuluyor.

Yukarıda ismini andığımız Adam Smith'in de içinde yer aldığı İskoç aydınlanmasını Gordon, eserinin yedinci bölümünde detaylıca ele alıyor. Bir tarafta siyasi erkin desteği ile bütün maddi ve manevi imkanları kullanarak Avrupa ülkelerinin yeteneklerini Paris'e ve Versailles sarayına çeken 25 milyonluk Fransa bu vizyonun neticesinde matematik, doğa bilimleri ve sosyal bilimlerde Batı dünyasının entelektüel liderliğini ele geçirirken, hiçbir siyasi ve toplumsal imkânı olmayan 1,5 milyonluk İskoçya'nın Fransa'ya tek ciddi rakip olarak ortaya çıkması üzerinde derin düşünülmesi ve dersler çıkarılması gereken bir husustur. İnsanlık tarihine bakıldığında, hiç şüphesiz saray desteği bilimsel ve felsefi gelişmenin en önemli itici gücü olmuştur, ama sarayın beslediklerinin her zaman üretken olduklarını söylemek mümkün değildir. Birçok sarayın bilim ve düşünceyi desteklemek yerine saraya

dalkavukluk yapanları desteklediği de inkâr edilemez bir gerçektir. Fakat burada İskoç aydınlanması örneği üzerinden vurgulanması gereken ve günümüz için ders alınması gereken önemli husus, siyasi ve ekonomik gücün desteği olmadan, doğa bilimleri alanında olmasa da sosyal bilimler alanında büyük bir atılımın yapılabileceğidir.

19. asır iktisat anlayışına geçmeden önce sekizinci bölümde Gordon ilerleme ve mükemmellik fikrini ele alıyor. Yazar'a göre, tarihçilerin ilerleme fikrinin Aydınlanma çağında oldukça fazla etkili olduğu konusunda şüphe yoktur. Bu bağlamda yazar, ilerlemenin bilimsel bilginin gelişmesiyle bağlantısı ve gündelik hayatın ve maddi ilerlemenin değerinin kabul edilmesi yönüne vurgu yapıyor ve bunun mükemmel toplumsal düzen fikri ile ilişkisine dikkat çekiyor.

İlerleme ve mükemmellik fikrine dair bu kısa aradan sonra Gordon tekrar iktisat düşüncesinin gelişimine dönüyor. Yazar, her ne kadar Fیزیokratları iktisat biliminin kurucusu olarak görse de takipçileri olması açısından Smith'in bu disiplindeki liderliğine vurgu yapıyor. Bu bağlamda dokuzuncu bölümde yazar, Smith'in takipçisi olan iki kuşağın klasik ekonomi politik olarak adlandırılan literatürünü Thomas R. Maltus, David Ricardo ve John S. Mill'e atıfla inceliyor. Bu tarihsel sürecin bir evresine dâhil olmasına rağmen Karl Marx'ın iktisat teorisini ise on üçüncü bölümde ele alıyor.

Buraya kadarki bölümlerde genelde sosyal bilimlerle epistemoloji ilişkisine dikkat çeken, sosyal bilimlerin kökeni ile ilişkili olarak da fiziğe atıf yapan Gordon, 19. asır ekonomi biliminin 'doğal uyumlu düzen' ilkesi ile irtibatlı olarak onuncu bölümde metafiziğin uyumlu düzen fikrini inceleme gereği duyuyor. Bu bağlamda yazar, Grek düşünürlerine kadar götürülebilir uyum metafiziğini Leibniz'e atıfla inceliyor, ardından bu fikrin ekonomideki yansımaları olarak 'bırakınız yapsınlar' ideolojisiyle ilişkisini ele alıyor. Metafiziğe yapılan bu atfın etik konusunda da yapılması gerektiğini düşünen Gordon, on birinci bölümde laik bir etik teorisi geliştirmeye yönelik en önemli ilk girişim olarak nitelendirdiği faydacılık teorisini Bentham, James ve oğlu John Stuart Mill ve Henry Sidgwick'e atıfla inceliyor ve faydacılığın iktisatla ilişkisine dair değerlendirmeler sunuyor.

Gordon on ikinci bölümü Fransız pozitivismi ve sosyolojinin başlangıçlarına ayırıyor. Yazar'a göre, sosyolojinin başlangıçlarını 18. asır Fransa'sı ve İskoçya'sında konumlandırmak mümkündür ve bu bilime de bir kurucu bulmak gerekirse Saint-Simon ve Comte isimlerinden bahsedilebilir. Yazar'a göre, bu isimler makro sosyoloji, yani kapsamlı bir teori geliştirme çabası içindeydiler ve bu teorinin uygulayıcıları arasında Karl Marx, James Fraser, Herbert Spencer gibi düşünürler, Oswald Spengler ve A. J. Toynbee gibi

isimlerin dahil edilmesi gerekir. Gordon bu bölümde Saint-Simon ve Comte'un düşüncelerini ve bu düşüncelerin hem Fransa'da hem de diğer ülkelerdeki etkilerini inceliyor. Bir sonraki bölümde ise Marksçı toplum teorisini inceledikten sonra, yukarıda bahsedilen bağlamda Marksçı iktisat anlayışına özel vurgu yapıyor.

Tarihin metodolojisi Gordon'un on dördüncü bölümde ele aldığı konudur. Bu bağlamda yazar, tarih ve diğer sosyal bilimler arasında nasıl bir ilişki vardır? Geçmişin bilgisi geleceği öngörmeyi sağlar mı? Bireylerin eylemleri ile tarihin hakkında konuştuğu grupların üyeleri olarak paylaştıkları deneyimler arasında nasıl bir ilişki vardır? gibi sorunlara odaklanarak konuyu ele alıyor.

Sosyolojinin başlangıcını on ikinci bölümde ele alan Gordon, on beşinci bölümde tekrar sosyolojiye dönerek bu disiplinin gelişimini Herbert Spencer, Emile Durkheim ve Max Weber'e özel atıfla inceliyor. Bu bölümün tabii devamı mahiyetindeki 'Biyoloji, Sosyal Bilim ve Sosyal Politika' başlıklı on altıncı bölümde Gordon önce Darwin'e özel atıfla evrim düşüncesini, bu düşüncenin klasik iktisat ve kapitalizmle ilişkisini inceliyor, ardından sosyolojinin biyolojiye indirgenmesi sürecini ele alıyor; bu bağlamda deizm ve mekanik dünya görüşünün yaygınlaşmasını, ardından soy ıslahı bağlamında biyolojinin sosyal politikalara etkisini inceliyor, son olarak da biyoloji ile sosyal bilimler ilişkisini daha teorik düzeyde modellerin geliştirilmesinde biyolojinin rolü bağlamında inceliyor ve bu bağlamda geliştirilen bir alt disiplin olarak sosyobiyoloji ile ilgili gelişmeleri özetliyor.

Gordon bir sonraki bölümde de iktisat teorisinin 20. asırdaki gelişimini ele alıyor. Bu bağlamda ilk olarak Neo-klasik iktisadi organizasyon teorisiyle başlayıp, Neo-klasik iktisat teorisinde devletin rolüne değiniyor, ardından bu teorinin gelir dağılımı tartışmalarının temel özelliklerini gözden geçiriyor, son olarak da Keynesyen Makro-İktisat teorisini sunarak bölümü tamamlıyor.

Scott Gordon eserinin son bölümünü bilimin temelleri konusuna ayırıyor. Bu bölümde ilk olarak bilim felsefesi bağlamında pozitivizmin yükseliş ve çöküşünün resmini çiziyor, ardından mevcut epistemolojik teorileri tasvir edip bu teorilerin açmazlarına işaret ediyor, son olarak bilgi arayışında kesinliğin değilse bile nesnelliğin mümkün olduğu görüşünü benimseyen 'araşsalıcı' bir bilim felsefesi teklifini değerlendirmeye sunuyor. Gordon, sanayi devrimi sonrası ortaya çıkan yeni sosyal bilimlerin günümüzde önemli bir ilerleme ve kabul edilebilirlik kazanmalarına rağmen, bu disiplinlerin bilimsel geçerlilikleri konusunda hala önemli kuşku bulduğuna dikkat çekiyor. Bu bağlamda yazar, özellikle şu sorunları tekrar tartışma

gereği duyuyor: Sosyal bilimler ve doğa bilimler arasındaki ilişki, zihinsel durumların epistemolojik statüsü ve bireycilik ve bütüncülük tartışması ve son olarak nesnellik problemi. Hiç şüphesiz bu sorunların nihai bir çözümüne ulaşmak mümkün değildir, fakat örnek olarak son sorunla ilgili, yazara göre, şu söylenebilir: "...ana-akım sosyal bilimciler empirist bir ideolojiye bağlıdır ve çoğulcu bir entellektüel bağımsızlık ortamında çalıştıklarında, ulaşmaları asla mümkün olmasa da, nesnellik idealine yaklaşabilirler." (s. 736)

Bilimlerin dallanıp budaklandığı, herhangi bir bilimde söz sahibi olmanın dahi fertleri aşım kolektif bir çabayı gerektirdiği bir ortamda yaşadığımız inkâr edilemez bir gerçektir. Bununla birlikte bütüncül bir bilim anlayışına ve bilimsel bir bakış açısına sahip olmak herhangi bir bilim alanında bir çaba sürecine girmenin olmazsa olmaz şartlarıdır. Bu açıdan çağımızın doğa bilimlerine yaklaşımı hakkında temel düzeyde bilgi sahibi olmadan ne sosyal bilimleri ne de bu bilimler içindeki daha özel bir disiplini anlama imkânı vardır. Bu açıdan *Sosyal Bilimler Tarihi ve Felsefesi* türü eserleri okuyup anlamaya çalışmaya şiddetle ihtiyaç vardır.